

Lucija ĐURAŠKOVIĆ*

KULT SV. GEORGIJA U HRIŠĆANSKOJ TRADICIJI BOKE KOTORSKE I TOKOVI SAVREMENE EVROPSKE KULTURE

Sam naslov rada ukazuje na osnovne smjernice koje se odnose na pokretanje pitanja o mogućnosti aktualizovanja hrišćanske religije u savremenoj evropskoj kulturi, koja se može okarakterisati globalističkim ili postmodernim predznakom. Ovo, prije svega, oslanjajući se na tezu da savremena kultura upravo kroz svoj globalistički predznak podrazumijeva pokušaj ukidanja diferencijalnih posebnosti društva, umjetnosti, kao i kulture uopšte. S obzirom na to da su tradicionalni vjerski postulati i načela mahom izgubili relevantnost u okviru novonastalih društvenih kategorija, postavlja se pitanje uloge, funkcije i održanja relacije između religije, kulture i umjetnosti, a na tragu toga i pitanje o koliziji između nekih osnovnih načela hrišćanske vjere i aktualnog trenda unutar savremenih ideoloških modela. Ovaj društveni problem je u predstavljenoj temi konkretizovan i kroz pitanje da li je savremena umjetnost, a time i kultura, bitno izmjenila temeljni smisao i bit hrišćanskog pojavljivanja, što se može potkrijepiti nizom primjera u odnosu prema fenomenu kulta određenog hrišćanskog svetitelja, a u predstavljenom slučaju kulta Sv. Georgija u hrišćanskoj tradiciji Boke Kotorske.

S obzirom na sve aktualnije produblјivanje duhovne krize, na koju je Niče ukazivao kroz krizu duha i individualiteta građanstva 19. vijeka, savremenost ove njegove teze potvrđuje ga kao proroka i svoga i našeg vremena, jer ono što je uočio kao dekadenciju svog doba i koju je, na određen način, nastojao umanjiti, danas je još više istaknuto. Kako u opštem smislu naslućujemo, u središtu ovog problema je industrijski kapitalizam sa svojim prerastanjem u svjetski, odnosno sveopšti; likovi bezličnih naučnika, odnosno stručnjaka, zamijenjeni su možda i gorim – informacijskim i bankarskim, dok je pomod-

* Lucija Đurašković, Muzeji, galerije i biblioteka Budve

na kultura prerasla, posebno potkrijepljena uticajem medija i poremećajem istinskih kriterijuma vrijednosti, u nemilosrdnu tržišnu kulturu, a tržišni imperijalizam prerastao u sve češće pominjanu planetarnu pojavu pod imenom globalizacija. Dakle, jasno je da smo danas zapali u još veći nihilistički procjep koji omeđuju, na jednoj strani, bezumne mase sa lažno nametnutim imperativom za sreću, a na drugoj, kult duhovnog čovjeka koji cjelinu svijeta i opstanka treba da oblikuje po svojoj humanoj mjeri samoostvarenja, da ne bi bio i ostao samo rob totaliteta.

Na tragu već pomenutog Ničea, jasno je da mi danas živimo dominantno u vremenu nihilizma, smrti Boga, sekularizacije i, naročito, tendencijama globalizacije u čijem je središtu potrošačko društvo. Prema Georgiju Mandzaridisu: „Globalizacija novog poretka (onog svjetskog; na opštem nivou) predstavlja samo jedan varljivi, spoljašnji izgled univerzalnosti. Dok se čini da ljude spolja spaja, da biva naklonjena međusobnom približavanju, da ublažava pregrade i ograde koje razdeljuju i da olakšava komunikaciju, ona u stvarnosti vodi ka stapanju svega u jednu opštu masu; izjednačavanju i poravnavanju kultura, mešanju religija, homogenizaciji čovekove pojave i svega što on jeste; dakle vodi amerikanizaciji načina života. Vrhunac tog negativnog procesa je uništenje čovjeka kao ličnosti, kao i uopšte istine o ličnosti”¹.

Posebno je važan Mandzaridisov stav da se „ova katastrofa ogleda kroz dva nivoa: na religijskom, tačnije na bogoslovskom nivou na kome se i temelji istina o ličnosti, i na antropološkom nivou, u kojem se reflektuje i na kome se nanovo postavlja ta istina o čoveku kao stvorenju po „ikoni i podobi ju Božijem”². Zapravo, savremena globalizacija dovodi u pitanje istinu o ličnosti na njenom antropološkom nivou i kreće se ka njenom realnom uništenju. Globalizam gleda na svijet kao na homogenu materiju, previđa njegova načela vrijednosti i specifičnosti, bogatstvo upravo u različitosti i ustanovljuje vladavinu novca.

Suštinsko pitanje za pristup temi koju rad tretira jeste pitanje odnosa prema hrišćanskom kultu u svijetu koji ukida transcendenciju i dovodi u pitanje shvatanje ličnosti, koja je bitno određena upravo tom transcendencijom. Da li je time hrišćanski kult uopšte, a posebno hrišćanski kult koji imamo u vidu u ovom radu, sveden na puku turističku atraktivnost, odnosno dio atraktivne turističke ponude, čime se dakako smisao i suština samog kulta gubi, odno-

¹ Георгије Ј. Мандзаридис, *Глобализација и универзалност – сан или јава*, Београд, 2011, стр. 12.

² *Isto*.

sno ukida? U ovome je, zapravo, centralni problem koji sa postavljanjem teme kulta u vremenu globalizacije poprima prioritetni značaj.

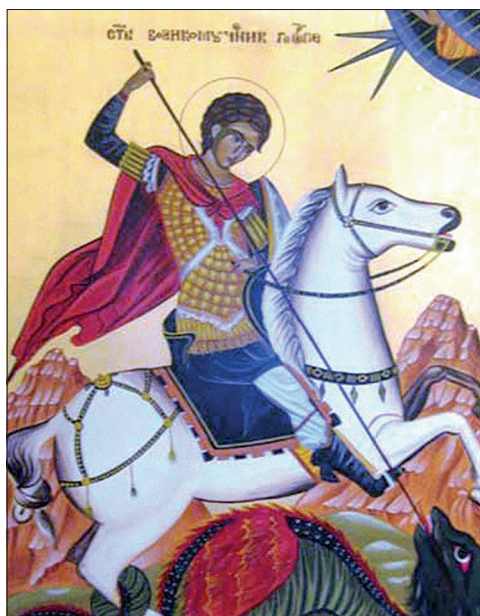
Suština kulta je i povratak izgubljenoj suštini ličnosti koja je, kako kaže Tertulijan *Anima religiosa est*, to jeste čovjek kao biće transcendencije. Istražujući porijeklo religioznosti kod čovjeka, M. Elijade navodi da „živeti kao ljudsko biće samo je po sebi religiozan čin...”, odnosno, čak „postati čovek znači biti *religiozan*”³. S ovim u vezi valja istaći pojam iskustva *svetog* kao jednog od elemenata strukture svijesti. Jer u smislu njegovog ispoljavanja „svaki obred, svaki mit, svako vjerovanje ili božanski oblik odražavaju iskustvo svetog, te prema tome podrazumevaju pojam bića, značenja i istine”. Kroz analizu porijekla, različitih manifestovanja i trajanja religijskog iskustva u čovjeku, osjećanje svetog se izdvaja kao najsuštastvenija religijska stvarnost. Sveto je otuda za Rudolfa Otoa „mysterium fascinans”, u kome se razvija savršena punoća bića⁴, a K. G. Jung je, skoro identično kao Oto, na stanovištu da je religijsko iskustvo povezano sa psihičkim procesima subjekta koji ih doživljava, opisujući ga kao susret sa svetošću. Jer upravo kroz religiju i iskustvom svetog, ljudski duh je uspio da sagleda razliku između smisla i besmisla, stvarnog i nestvarnog, moćnog i nemoćnog, značenjskog i haotičnog, lišenog bitnih osobina koje karakterišu humano biće⁵. Međutim, potreba čovjekovog osviještenog duha imperativno nalaže da sazna, razumije, objasni i predvidi ono što zovemo suštinom stvari, odnosno istinom. Takođe, ona nagoni racio ka saznavanju esencije prapočetka, fenomena života, kao i egzistencije čitavog univerzuma. Ova duhovna potreba nailazi na svoje zadovoljenje kroz filozofiju, filozofiju religije, a na tragu ove posebno hrišćanstva koje je u osnovi teme kojom se ovaj rad bavi.

S obzirom na različitost pristupa raznih autora složenim pitanjima definisanja pojma kulta, u zavisnosti od metodoloških škola ili pravaca kome pripadaju, nailazimo na česte nesaglasnosti ili kontroverze. Zato ćemo izdvojiti osnovno pitanje: što čini i iz čega proizilazi osnovna definicija ovog fenomena. Etimološki riječ kult dolazi od latinske reči *cultus*, koja je jedan oblik glagola *colere*, a znači slaviti ili odavati počast božanstvu. Ono što u najvećoj mjeri utiče na formiranje kulta određenog hrišćanskog svetitelja su: čudotvorne mošti, čudotvorne ikone, krsna slava i brojnost istoposvećenih hramova. U ovom kontekstu i ovdje posebno izdvojen kult Sv. Georgija u Boki Kotorskoj, odnosno u Crnoj Gori, poprima posebno značenje.

³ Up. M. Elijade, *Istorija verovanja i religijskih ideja*, Beograd, 1991, str. 4.

⁴ Up. R. Oto, *Sveto*, Sarajevo, 1983, str. 25.

⁵ Up. M. Palmer, *Frojd i Jung o religiji*, Beograd, 2001, str. 159.

Ikona sa predstavom:
„Sv. Georgije ubija aždaju”

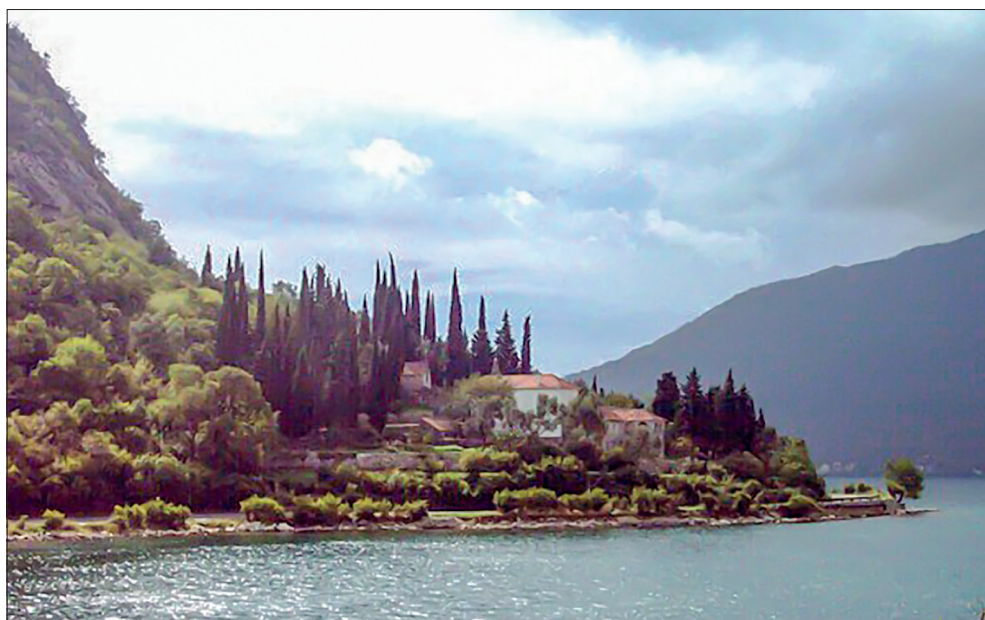
Sv. Georgije (grč. *Georgios*, lat. *Georgius*)⁶, velikomučenik i „pobjedonosac”, kao rijetko koji hrišćanski svetitelj stekao je izrazitu popularnost i poseban sveopšti svjetski kult. Žitije ove svete ličnosti nam otkriva da potiče iz Kapadokije u Maloj Aziji,⁷ gdje je odgajan u bogatoj hrišćanskoj porodici krajem III vijeka. Sv. Georgije je postradao pogubljenjem na dan 23. aprila (6. maj) 303. god., za vrijeme hrišćanskih progona od strane cara Dioklecijana. Kao i prvomučenik Stefan, Sv. Georgije predstavlja praobraz mučeničke žrtve i prototip srednjovjekovnog mučenika: smjelog, odvažnog i duhovno neranjivog. Kao predvodnik ratnika za pravdu, on pobjeđuje aždaju, arhetip-

ski simbol tame, laži, kušača, zla i pakla, a u skladu sa ovim, posebno simbol sotone, Božijeg neprijatelja i uzročnika pada u grijeh, moći zlih sila koje čovjek mora da svlada u sebi samom.

Kult Sv. Georgija se začeo dosta rano. Na mjestu njegovog groba u Lidiji, za vrijeme vladavine cara Konstantina I (306–337), podignut je hram njemu posvećen. Sv. Georgije je bio jedan od najpopularnijih svetitelja srednjeg vijeka, a u skladu sa ovim i područje njegove zaštitničke uloge bilo je vrlo veliko: u zaraznim bolestima, u nesrećama na moru, u ratu, pred sudom i u svim životnim opasnostima. U poljoprivrednim i stočarskim sredinama, ovaj svetitelj je postao, u prvom redu, zaštitnik zemlje, usjeva, zelenila i stoke, pa je u toj funkciji, posebno kod Slovena, u sebi sažeo starije, prethrišćanske poljoprivredne i stočarske kultove. Zaštitnik je vitezova, vojnika i svih zanata koji su u vezi sa ratovanjem. Takođe se smatra zaštitnikom ratara i pastira. Upravo zbog karakteristika kulta koji je povezan sa mitološkom, mnogobožačkom slovenskom tradicijom, balkanski prostor je izuzetno bogat sakralnim spomenicima posvećenim ovom svetitelju.

⁶ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 1985, str. 308.

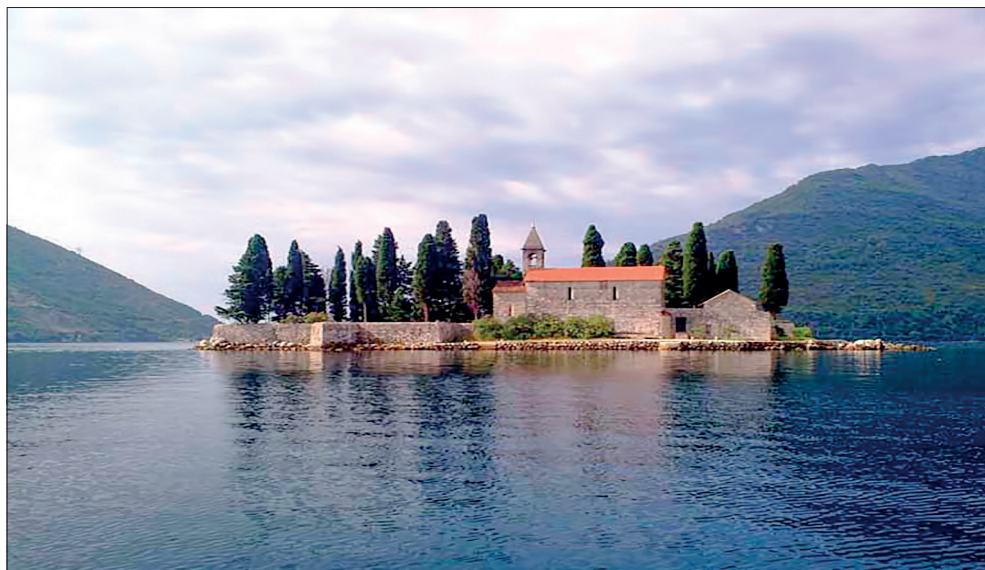
⁷ J. Сп. Поповић, *Житија светих (за април)*, Београд, 1996, стр. 656.

Manastir Banja kod Risna sa Crkvom Sv. Đorđa

Kult Sv. Georgija je veoma rano počeo da se razvija i na prostoru cijele Crne Gore, što potvrđuju brojne crkve i manastiri posvećeni ovom svetitelju. Za Crnu Goru je posebno karakteristično da je naročito slavljen na njenim graničnim područjima, gdje se vjekovima valjalo odupirati naježdama raznih osvajača, a što je u simboličnom skladu sa njegovom ulogom svetitelja-ratnika. Sv. Georgije je na Primorju naročito slavljen u Boki Kotorskoj, i to od strane obje konfesije: i katoličke i pravoslavne. Posvećene su mu brojne crkve kao na primjer: Manastir Banja sa Crkvom Sv. Đorđa, ostrvce sa crkvom posvećenom Sv. Đorđu u središtu zaliva – nadomak Perasta, Crkva Sv. Đorđa u Orahovcu između Kotora i Risna, Crkva Sv. Đorđa na Ublima kod Herceg Novog, Crkva Sv. Đorđa u Kutima, Crkva Sv. Đorđa na Luštici, a, takođe, i u Grblju, odnosno grbaljskim selima: Glavati, Lješevići, Glavatičići, Prijeradi, Sutvara, Šišići i Borovići, zatim u okolini Budve (tvrđava Đurđevac sa Crkvom Sv. Đorđa, Crkva Sv. Đorđa u Mrtvici i Crkva Sv. Đorđa na Đurđevom brdu u Paštrovićima). Zanimljivo je posebno istaći da je Sv. Georgije, prije Sv. Tripuna – čiji je kult, takođe, na Primorju posebno izražen, bio zaštitnik najznačajnijeg bokokotorskog urbanog centra, grada Kotora.

Imajući sve ovo u vidu, značajni hrišćanski kultovi, poput kulta Sv. Georgija, poprimaju danas sasvim privilegovanu funkciju s obzirom na to da se po svom pojmu suprotstavljaju onome što je u samom procesu globalizacije naj-

Ostrvo Sveti Đorđe sa istoimenom crkvom (Boka Kotorska)

pogubnije: gubitku ličnosti, a samim tim i gubitku duha, odnosno duhovnosti ljudskog bića. Dakle, jedinstvo u različitosti ili različitost u jedinstvu univerzalnih vrijednosti imaju sasvim drugo i drugačije značenje kada je riječ o hrišćanskom poimanju svijeta i života koji se u okviru njega odvija.

Lucija DJURASKOVIĆ

THE CULT OF ST. GEORGE IN CHRISTIAN TRADITION THE KOTOR BAY AND
THE TRENDS OF MODERN EUROPEAN CULTURE

Summary

Subject of the work the issues related to the launch of the possibility to actualize certain specifics of the Christian faith within the modern trends of European culture, which has a tendency Ascending to the idea of globalization. Considering that traditional religious postulates and principles generally lose relevance within the newly created social categories, we have the question of the function and maintenance of relationships between religion, culture and the arts. In the the same question we are confronted with a conflict between some of the basic principles of the Christian faith, and the current trend within contemporary ideological model which is reflected in fostering the cult of a Christian saint, and in presented examples of the cult of St. George in the Christian tradition the Bay of Kotor.